

(c)

Susanna Rafart

{ LA LLIÇÓ DE MIRANDA }

Entre unes roques acordades, que resguarden un bancal i un casolot salvats del cingle en una illa breu, envoltades d'onades que arriben a la costa amb massa confidències d'altres terres i que acaben per deixatar-se en una remor que ja no és llenguatge, una jove seu a la vora d'un home gran que li ensenya uns llibres. Vesteixen bé i tenen bones maneres i quan passen pàgines es produeixen algunes alteracions en l'entorn: un verd que germinava es perd, una pedra es parteix en aigües claríssimes, el capçal d'un arbre cau com un cervell malalt. La noia s'aplica en l'estudi, sense cap objectiu però amb determini i l'home mira enllà de l'horitzó, com si el sentit d'allò que fa tan sols pogués modificar alguna cosa molt més lluny. Aquest moment ha precedit tota escriptura.

La jove desconeix la primera lliçó. Malgrat això, sap molt d'aritmètica. En un altre indret, fantasmes dins d'una casa: la Casa Azul, l'estudi compartit de Frida Khalo i Diego Rivera en un barri deliciós i amable. Estances excedides per un turisme incessant. Els llits de Frida esperant encara: els miralls, les papallones, els seus mocadors de coll, els llibres de la biblioteca, i els corsés pintats que es disposen a volar fins a la cuina que és una festa de colors i d'amor. Els murs, blaus. Casa Azul de Coyoacán: la nena i el pintor. La pintora i el vell. Casa ocupada. En tota cultura hi ha errors. El ventre del dolor en totes les formes dels exvots, senyals de l'esforç dels morts que per l'art de la poesia esdevenen esquelets immensos de pa blanc per als nens. La viatgera recorda una frase de Franz Kafka: *Tot es resisteix a ésser escrit*. Tot es resisteix a ésser condemnat també. Perquè la imatge de Frida és una condemna, una condemna que no allibera la qualitat perfectiva de la seva malaltia, el sentit de resistència que té l'obra d'art davant de la vida. María Zambrano, lluny en el temps, però no en l'espai, escriu les primeres línies de *Poesía y filosofía*. Expressar aquesta resistència, aquesta frontera del silenci és desvincular-se dels discursos que

s'hereten. Cal errar, si és necessari, des del principi de la negativitat. Cal excedir-se en la classificació del visible. Zambrano i Kafka expressen el mateix. Tot ha de retornar al traç de Lascaux. Tot s'ha d'ocultar altre cop sota les pedres.

La segona lliçó no rebuda per la noia s'escriu sota les ombres de les baies de tinta de Gertrud Kolmar, sota la difícil infantesa de malson de Georg Trakl. El pare, ja havia decidit prèviament els llibres que ella hauria de llegir. L'alquimista havia establert el tipus d'art que la jove podria cultivar. I no bescantava la seva set de coneixement perquè ell també la sentia: "Knowing I loved my books, he furnished me / From mine own library with volumes that / I prize above my dukedom". Tanmateix, l'escriptura és un estrany procés narcòtic de "desadaptació" del món, també del llenguatge imposat. Això no ho dirà Pròsper perquè ell educa per al món feliç. Els llibres duïen els codis previstos, la saviesa marcada. La veu de Kolmar parlava d'una nova fecundació de la poesia a través de l'espai rar, creat a partir de la foscor convocada de l'escriptura, les baies de tinta, un espai de porositats i espores que només uns llavis càlids podien desfermar.

La noia s'aplica en la tercera lliçó. La seva consciència d'artista prové d'un mode conegut, però llegit transversalment per descobrir-ne un altre de nou i únic, d'una nova força imprevista. Miranda aprèn a llegir des de la versemblança d'un artifici allò que només intueix en el possible real. Les lliçons servien? L'error retorna el príncep Segismundo a la cel·la. Miranda no pot conèixer l'error. Com valorar la possessió de la seva saviesa? Miranda sentirà horror davant del dolor dels naufragats. Davant del dolor dels altres. Tot s'ha fet pel seu bé, també el coneixement estava previst:

*More to know,
Did never meddle with my thoughts.*

Miranda investiga dins la màgia de Pròsper. El públic envaeix la Casa Azul. Queden espectadors en un teatre buit cobert per les bombes. Algú corre a enterrar un fill. A fora, segueix cremant l'herba. Una dona del públic salta el prosceni depassant Miranda, que llegeix concentrada en l'escenari del teatre antic. Són les hores prèvies a l'assaig i uns actors vestits d'època s'estan sota el ventre d'unes grades de fusta, asseguts en cadires velles i entapissades de color bordeus, com personatges esperant un despatx. Exploren maneres amables d'una noblesa d'ocasió al costat d'un ancià apreciat com a poeta que no és actor. Tot d'una, d'entre la foscor del passatge, sorgeix una nena d'uns dotze anys, amb una llarga trena daurada. Salta damunt d'una cadira vellutada i va a abraçar-se al coll del poeta gran. Ell, emocionat, li pregunta com es troba la seva mare, però la nenariu i només li acarona una galta. L'home es transforma, mentre la colla d'actors s'adorm. La nena, disgustada, remena caixes i s'amaga pels racons, rere les bigues de fusta resseca. Juga a desaparèixer davant del vell poeta que, inquiet perquè ella no prengui mal, no té prou força per aixecar-

se de la cadira on és: “me’n puc anar? Me’n puc anar?”, pregunta, temptant-lo, conscient de la seva innata seducció. L’escriptor la deixa fer, però vigila. Fins fa una estona era amo i senyor d’aquesta illa d’ombres tan tancada, admirat pels intèrprets que l’obeeixen en tot allò que diu el text, i ara ella obre excletxes de llum i fantasia en el seu silenci. Tota l’adustesa d’ell es fon en un lleu somriure neguitós. La dona que assisteix a l’escena, de cop, agafa la nena de la mà i se l’enduu fora del teatre, depassant per segona vegada Miranda, ja vella, que ara cus en una estança molt acomodada. Les trenes infantils deixen un rastre d’or sobre les seves teles: Miranda ofereix a la nena un corsé, però la dona subjecta la seva filla i l’empeny cap a la sortida, abans no descobreixi els llibres. A fora l’espera un home jove, també poeta, gens respectat.

Hi ha moments a la vida que contenen dosis de saviesa que no provenen dels llibres. I és que mai no havíem volgut saber més. Miranda explorarà coses que no coneixeran altres noies nobles, ocupades en ocioses activitats inútils, però només mentre sigui a l’escena. El que ha rebut ho transforma en una nova pedagogia contra els violents i el món que l’espera serà nou per a ella sense perdre-s’hi; tanmateix, cal llegir-ho tot. Salvador Espriu a *Miratge a Citera* (1934) descobreix el joc de miralls que és capaç de crear la culta i educada Carlota a la recerca de l’amor ideal. El mateix tema de Watteau es concentra en una sola descàrrega en el poema de Bartomeu Rosselló-Pòrcel titulat *L’illa dels amants* (1934):

L’illa dels amants

Crit de flama, clam de vent,
 en la finestra poruga,
 de ben de matí, quan sent
 el tremolor de la fuga
 d’albes, vol, música, rima
 tàcita d’estrèpits, llum,
 ira de l’oratge, prima,
 joc i cursa que es consum...
 Illa dels Amants: somris
 d’aus incertes, paradís.

En l’illa de Pròsper, abans de la tercera lliçó, tot es pot tornar a constituir: els mariners pretenen establir un nou ordre i imaginem un paradís d’excessos; Càliban malda per canviar d’amo perquè la seva carn només entén el servilisme; Miranda i Ferdinand, en la seva obscena innocència, busquen l’amor que Pròsper provoca deixant-los sols. Les illes són perfeccions internes dels miralls amb què la nostàlgia de l’ésser humà aspira a una civilització ideal. I totes aquestes imatges, Miranda i Pròsper, els amants de Watteau, els de Rosselló, la nena en l’illa tancada d’un teatre

amb una poeta vell són representacions de la malaltia de la cultura, de l'efecte malinconiós que provoca tota transmissió de saber. Miranda ha llegit, però actuarà segons el guió de Pròsper. Quina ha estat la seva llibertat? Però és que hi ha qui tingui llibertat? La Carlota d'Espriu dirigeix, en canvi, els seus sentiments amb dolces desviacions de refinament watteaunià. El mestre pintor de l'escola francesa no ha fet més que dibuixar un grup d'homes i dones benestants i glamourosos mirant un mar de boires suggestives que provoquen la il·lusió del viatge. Però aquest viatge no és el vitatge de la felicitat. Només Carlota és lliure, tancada en el col·legi de monges i dedicada a l'escriptura. Perquè l'escriptura és, ella mateixa, l'illa dels amants. Aquesta nostàlgia del món perdut, s'ha desplaçat cap al cinema en l'obra d'Espriu:

Entre les fotografies, n'hi havia una de Tarzan. El Tarzan dels films, el Tarzan dels meus somnis? Puc jurar que la nuesa atlètica m'ha produït tan sols un plaer estètic. Aquesta nit serà potser una altra cosa, però no hi fa res, perquè Maria de Llodio em redimirà en el moment oportú. A la gran selva del tròpic, la nit cedeix sense recança agònica al triomf de l'alba.

Miranda beu d'un miratge. Carlota consigna en el seu diari el rebuig de Maria de Llodio, una mestra de literatura, que critica les seves faltes d'estil i també d'amor envers un noi que és com un actor. Amb el descobriment de la doble atracció, l'adolescent enterra l'elefant dels somnis entre anemones, un elefant que apareixerà en totes les escenes de dolor i de sentiment contrariat. Però l'escriptura és una cosa pública, ni que sigui escriptura del jo, tancada sota pany i clau. Carlota és expulsada per haver escrit sobre la intuïció de les seves passions. La suspensió del diari significa l'accés a la vida burgesa; un marit, una casa. Miranda deixa l'illa per casar-se. Què més sabrem d'ella? Ha interromput, amb la imposició de la corona de Nàpols, l'espai irrenunciable del dubte i la seva personal poètica de la pietat. Foto de família a la Casa Azul.

Travellers ne'er did lie. Mai no menteixen els viatgers, es diu a *La tempesta*. Quan s'esgota l'artifici, ja sigui en el teatre, ja sigui en el diari, els elements retornen a un ordre abstrús. La veritat del viatger es perd en una realitat amfíbia. Miranda i Carlota deixen la seva consciència en el text. I existeixen només en aquest segment aïllat i aïllant. Així nosaltres vivim amb la maleta feta, aspirant eternament a l'illa de Watteau, a l'illa dels amants. Però l'escriptura requereix el desvetllament del nom, l'arbitratge dels somnis, la solitud de l'estança, sigui quina sigui la condició escollida. Allò que Miranda llegeix, ho escriu Carlota, ho pinta Frida Khalo, ho sap la nena: costa generacions corregir meridians i paral·lels en un mapa. Hem de mirar-nos de lluny aquests viatgers que amb la seva veritat voldran enganyar la vida cancel·lada. Tots seran bells a l'altre costat de la riba. Tanmateix, la literatura pertany als monstres.